

УДК 657

З. В. Мокринська,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту,
Національний авіаційний університет, м. Київ

ТВОРЧИЙ ПІДХІД У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ЧИ ПРОБЛЕМИ ЕТИКИ БУХГАЛТЕРА

Z. Mokrynska,
PhD, Docent Department of Finance, Accounting and Auditing, National Aviation University, Kyiv

CREATIVITY IN ACCOUNTING OR ISSUES OF BOOKKEEPER ETHICS

Ця стаття досліджує передумови, методи та форми креативного обліку в контексті етичних принципів бухгалтера. Проаналізовано основні причини використання креативного обліку для формування фінансової звітності. Розглядаються основні способи запобігання креативному обліку. Проаналізовано етичний аспект проблеми креативного обліку.

This article explores the background, methods and forms of creative accounting in the context of ethical accountant. The basic reasons for using creative accounting to form financial statements. The main ways to prevent creative accounting. Analyzed the ethical aspect of the problem of creative accounting.

Ключові слова: креативний облік, бухгалтерський облік, професійна етика, творчий облік, управління прибутком, фінансова звітність.

Key words: creative accounting, accounting, professional ethics, profit management, financial reporting.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Уже десятиліттями в наукових колах ведуться дискусії, щодо одного із найсуперечливіших питань, зокрема, етичності застосування креативного обліку для представлення недостовірної фінансової звітності для кредиторів, податкових органів та власників підприємств. Наслідки застосування креативного обліку, як правило, несуть тимчасовий позитивний характер для досягнення певних цілей, проте негативний вплив для багатьох підприємств став фатальним. Таким чином, вважаємо, що дослідження креативного обліку є актуальним і необхідним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням креативного обліку присвячено значне місце серед праць практиків та науковців. Серед вітчизняних вчених, які досліджували креативний облік варто згадати дослідження впливу креативного обліку на фінансовий результат підприємства Панченко І. [2].

Ще значний вплив на розвиток проблеми креативного обліку склав Чалий І., який дослідив види та форми креативного обліку [4]. За рубежні вчені також досліджували питання креативного обліку, зокрема Балаціу Д., Богдан В., Владу А.Б. [5] розглядали основні підходи креативного обліку у науковій літературі та наслідки його застосування на практиці. Флорін-Констатін Діма [6] досліджував взаємозв'язок облікової політики та креативного обліку.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою даної статті є дослідження взаємозв'язку між креативним обліком та етикою бухгалтера, визначення передумов та наслідків застосування даного виду обліку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Бухгалтерський облік важко назвати точною наукою, для багатьох практиків облік — це справжнє мистецтво. Мистецтво створення фінансової звітності підприємства. І так же, як

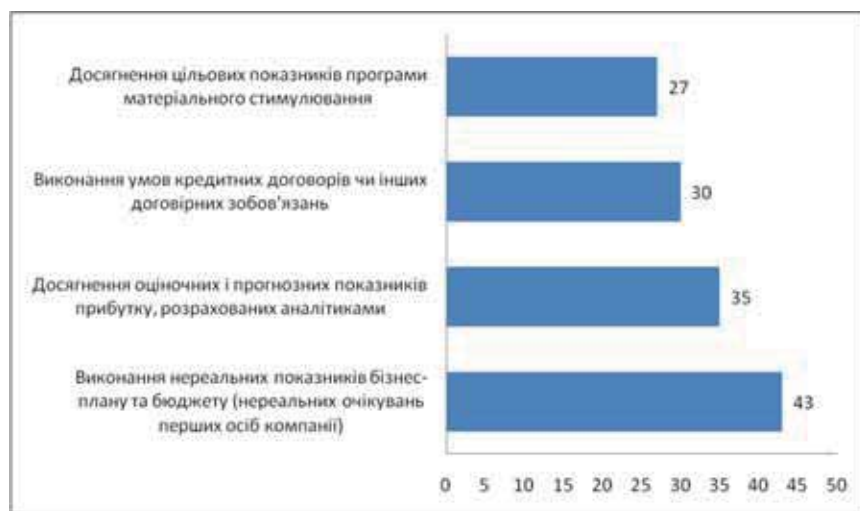

Рис. 1. Аналіз основних ризиків для достовірності фінансової звітності

Джерело: [1, с. 4].

і у мистецтві, кінцевий результат не завжди відповідає прототипу, у бухгалтерському обліку, кінцевим етапом якого є складання фінансової звітності — результат може не відображати дійсного фінансового стану підприємства. Тому сьогодні як ніколи ми розуміємо, що професія бухгалтера є творчою. Постійні зміни законів, інструкцій, положень бухгалтерського обліку та податкового законодавства вимагають неабияких знань та практичних вмінь.

Наслідки економічної нестабільності відчуються: банкрутства підприємств, скорочення інвестицій, жорсткі умови кредитування, підвищення загального рівня цін — це невеликий перелік проявів кризових явищ. За таких умов підприємства прагнуть не показувати своїх фінансових проблем у звітності, а навпаки продемонструвати, що підприємство продовжує успішно працювати та приносити прибуток. У користувачів фінансової інформації різні потреби. А це може призвести до прагнення зі сторони керівництва підприємства подати у фінансовій звітності ту інформація, яку б хотіли побачити користувачі, використавши для цього креативний облік. Вважається, що креативний облік як один із методів бухгалтерського обліку не зникне, поки буде існувати причина, яка привела до його використання. Тому, не зважаючи на прагнення уряду законодавчо обмежити можливості використання креативного обліку, необхідно брати до уваги обставини, які дозволяють його застосування. Саме періоди економічної нестабільності чи кризи перевіряється надійність компаній — своєрідний лакмус на достовірність, точність і надійність інформації, яка подається у фінансовій звітності.

"Креативний облік" — це термін, який використовується для опису будь-яких засобів, які можуть бути використані для маніпулювання фінансовими даними, і включає в себе набір методів та принципів, які застосовуються для обліку, а також складання недостовірних фінансових звітів [5]. Серед методів, які використовують при застосуванні "творчого" обліку варто згадати несвоєчасне визнання доходів чи витрат, надмірну капіталізацію, зміни методів амортизації, недостовірність оцінки активів і зобов'язань та ін. Вважається, що якщо у працівника є можли-

вість для здійснення фінансового шахрайства та мотив, для практики творчого бухгалтерського обліку, є багато можливостей для маніпуляції бухгалтерською інформацією навіть в межах стандартів бухгалтерського обліку.

Компанія "великої четвірки" — KPMG — провела у 2012 р. дослідження [1] серед членів аудиторських комітетів. У межах цього опитування майже 1800 членів аудиторських комітетів з різних країн світу (Австралія, Австрія, Бельгія, Бразилія, Данія, Китай, Індія, Японія, Іспанія, США, Росія та ін.) відповіли на широке коло питань, що стосувалися не лише підготовки фінансової звітності та розкриття інформації, якості аудиту та нагляду за діяльністю служби внутрішнього аудиту та зовнішніх аудиторів, але й управління ризиками та готовності протидіяти кризі, роботи в умовах появи нових технологій і ефективності роботи комітетів з аудиту. За результатами опитування визначено загальні світові тенденції, і в звіті, в розбивці по країнах, наводиться докладний опис проблем, що стоять перед комітетами з аудиту в конкретних країнах і на конкретних ринках і є для них найбільш актуальними. Незважаючи на те, що багато респондентів висловили впевненість у тому, що річна і квартальна фінансова звітність буде достовірно і точно відображати стан компанії, вони в меншій мірі впевнені в тому, що ця звітність буде давати "зрозумілу картину стану справ в компанії", особливо при невизначеності економічних прогнозів і нестабільності економіки. Ще одним із запитань анкетування було запитання щодо ризику для достовірності фінансової інформації. Відповідно до результатів даного дослі-

дження, найбільший ризик, на думку респондентів, полягає загрози невиконання показників бізнес-плану — 43%, досягнення прогнозних показників прибутку — 35%, виконання умов кредитних договорів — 30% та 27% — досягнення цільових показників матеріального стимулювання. Наведемо результати на рисунку 1.

Важко сказати, які саме ризики найбільше впливатимуть на дії українських бухгалтерів, проте за результатами дослідження проведеного Фондом ІТМ, на запитання, чи доводилося бухгалтеру свідомо маніпулювати методологією бухгалтерського обліку для досягнення певних цілей, 19% відповіли, що займаються цим часто, 61% — інколи. А на запитання, для кого складаються "неточні" звіти, українські бухгалтери відповідали: 33% — кредиторам, 50% — державним контролюючим органам, 17% — власникам підприємства [4, с. 333].

Як і інші економічні науки бухгалтерський облік розвивається і розширює область своїх досліджень у т.ч. і у напрямі креативного обліку. Протягом останніх десятиліть велика кількість науковців намагалися відповісти на запитання: "Чи існує креативний облік?". Якщо відповідь була позитивною, то наводили визначення і тлумачення дефініції. Тому у науковій літературі з бухгалтерського обліку ми зустрічаємо кілька понять: "креативний облік", "творчий облік", "управління прибутком", "агресивний облік", "згладження прибутку", "косметичний облік" і інші. Деякі науковці вважають ці терміни тотожними, інші ж навпаки притримуються думки, що їх потрібно розглядати окремо, наводити нові класифікації та характеристики. Також тлумачення креативного обліку відрізняється географічно, що створює додаткові труднощі, для його дослідження. Під даним терміном в США переважно застосовують поняття "управління прибутком", тоді як у Європі використовується термін "креативний облік" або "творчий облік".

Термін "креативний облік" автор трактує як процес, за допомогою якого бухгалтери, використовують свої знання принципів та правил бухгалтерського обліку для управління показниками фінансової звітності.

Креативний облік рідко розпочинається з прямої незаконної діяльності, проте, все починається з вибору альтернативних процедур бухгалтерського обліку і агресивних методів бухгалтерського обліку, які не можуть бути самі по собі незаконними. Питання про те, коли застосування різних принципів бухгалтерсько-

Рис. 2. Наслідки застосування методів креативного обліку

Джерело: [6, с. 181].

го обліку або зміни облікової політики доречно є важливим. Адже облікові стандарти дають можливість застосування професійного судження, а це вже людський фактор.

Тому одним із стимулів розвитку креативного обліку є відсутність чіткої відповіді на значну кількість питань з обліку та оподаткування, недосконалість нормативних документів. Фінансові директори, менеджери, бухгалтери, аудитори повинні передовсім вирішити для себе етичну сторону можливого застосування "креативного обліку". Оскільки покращення з використанням креативного обліку завжди носить тимчасовий характер.

Що стосується факторів, що стимулюють використання творчих методів обліку, то вони можуть бути наступними [6, с. 180]:

- можливість відповідно до облікових стандартів обирати різні моделі обліку;
- правила бухгалтерського обліку, відповідно до яких є можливість для ряду елементів давати оцінки або прогнози. Наприклад, у випадку матеріальними активами, підприємство може обирати методи та строки амортизації. Таким чином, "творчий" бухгалтер має можливість обрати "оптимістичний" або "песимістичний" варіант залежно від своїх цілей;
- можливість використання "штучних" операцій, таких як зворотний лізинг для маніпулювати показниками балансу;
- здійснення реалізації активу в кінці звітного періоду безпосередньо з метою впливу на фінансовий результат.

Використання творчих методів бухгалтерського обліку буде мати наступні наслідки (рис. 2): збільшення або зменшення витрат, збільшення або зниження доходів, збільшення або

Рис. 3. Зворотній причинно-наслідковий зв'язок між достовірним обліком та креативним

Джерело: [7, с. 55].

зменшення вартості активів, збільшення або зменшення власників засобів, збільшення або зменшення боргів, рекласифікація активів і зобов'язань, обробки додаткової інформації, подання інформації.

Теорія і практика бухгалтерського обліку, показали, що зараз, отримувати абсолютно достовірні і повні дані про компанію у фінансових звітах практично неможливо, навіть якщо ми віримо в сумлінність тих, хто складає звітність. Фахівці бухгалтерського обліку можуть обрати різні методів та інструменти креативного бухгалтерського обліку, які дозволяють їм подати фінансове становище і результати діяльності компанії в кращому світлі. Отже, малоймовір-

но, що фінансова звітність буде достовірною. А відповідно креативний облік перешкоджає об'єктивності інформації [7, с. 54]. Наведемо зворотній причинно-наслідковий зв'язок між достовірним та креативним обліком на рисунку 3. Необхідно зауважити, що серед науковців існує думка, що сам принцип про достовірне і об'єктивне представлення звітності стимулює проблему креативного бухгалтерського обліку. Хоча аудитори повинні проводити аудити з необхідною часткою скептицизму (гарантуючи з достатнім ступенем впевненості, що фінансові звіти не містять суттєвого викривлення даних у зв'язку з шахрайством), все ж основні обов'язки щодо запобігання та виявлення випадків шахрайства покладаються на осіб, відповідальних за управління і керівництво компанією. Але перш ніж увірувати цю заяву, варто згадати про мільйони позовів, поданих у всьому світі проти аудиторів за їх нездатність встановити факт шахрайства. І при цьому аудитори повинні пам'ятати, що в процесі роботи вони, швидше за все, зіткнуться зі випадками шахрайства. Звичайно, виявити абсолютно всі випадки шахрайства аудиторам не вдасться. Але це не означає, що не варто прагнути підвищити свої шанси. Незалежні аудитори повинні добре розбиратися у виявленні та запобіганні випадків шахрайства в доповнення

Таблиця 1. Аудит або боротьба з шахрайством: основні відмінності

Параметри	Аудит	Боротьба з шахрайством
Періодичність	Проводиться періодично Аудит проводяться з певною регулярністю	Проводиться час від часу. Виявлення випадків шахрайства не носить регулярний характер і здійснюється за наявності достатніх підстав
Характер	Загальний У процесі аудиту здійснюється загальна перевірка фінансових даних	Приватний Виявлення випадків шахрайства проводиться за наявності конкретних підозр
Ціль	Думка експерта Аудит проводиться для отримання думки експерта з фінансових звітів і пов'язаним з ними інформації	Визначити наявності вини Мета виявлення випадків шахрайства - встановити наявність факту шахрайства та визначити винного
Відношення	Не вороже Процес проведення аудиту не носить ворожий характер	Вороже Процес виявлення випадків шахрайства є по суті своїй ворожим, так як має на меті визначити наявність провини
Методологія	Методи аудиту При проведенні аудиту, в основному, застосовуються методи вивчення фінансових даних	Методи виявлення випадків шахрайства При виявленні випадків шахрайства проводиться вивчення документів, а також перевірка додаткових даних, таких як документи публічного характеру та інтерв'ю
Підстави	Професійний скептицизм Аудитори повинні підходити до роботи з професійним скептицизмом	Докази Ревізор по боротьбі з шахрайством встановлюють акти шахрайства за допомогою виявлення доказів, достатніх для підтвердження або спростування підозри в шахрайстві

Джерело: [3, с. 23].

до своїх основних обов'язків в області бухгалтерського обліку та аудиту. Крім того, вони повинні дотримуватися строгих етичних норм, бути допитливими, володіти аналітичними здібностями і бути уважними до деталей [3, с. 22]. Наведемо основні відмінності аудиту та боротьби з шахрайством у таблиці 1.

ВИСНОВКИ

Таким чином, у погоні за короткостроковими вигодами використовуючи методи креативного обліку підприємство може втратити довіру партнерів та клієнтів, репутацію. Enron, Parmalat, WorldCom, Xerox, Ahold Royal та ін. — це невеликий перелік підприємств, з якими пов'язані масштабні бухгалтерські скандали, які залишили слід в історії креативного обліку. Шахрайство і далі залишається невиліковною хворобою, яка уражує міжнародне бухгалтерське співтовариство. Постійні скандали за участю не лише великих підприємств, а й аудиторських компаній в т.ч. і "великої четвірки", підтверджують, що в нашому фінансовому світі шахрайство набуло глобальних масштабів. Ознак покращення даної ситуації не має, проте швидко погіршуються економічні умови, які посилюють передумови для здійснення шахрайств. Тому фахівці з фінансової ревізії ще довго користуватимуться попитом на ринку праці, а запитання: "Чи може креативний облік стати причиною банкрутства підприємства?" — актуальним для подальших досліджень.

Література:

1. Международный опрос членов комитетов по аудиту 2013 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.kpmg.com/RU/ru/topics/Audit-Committee-Institute/Publications/Documents/surveys/Global-AC-Survey-2012.pdf>
2. Панченко І.А. "Креативний облік" як засіб маніпулювання величиною фінансових результатів / І.А. Панченко // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. — 2012. — Вип. 9 (3). — С. 20—26 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2012_9\(3\)_4.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2012_9(3)_4.pdf)
3. Финансовый детектив [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ifrs.ru/upload/Vestnik%203.pdf>
4. Чалий І. Бухоблік для дорослих. МСФЗ-трансформація. Управління прибутком. Податки. — Х.: Фактор, 2011. — 400 с.
5. Balaciu D., Bogdan V., Vladu A.B. A Brief Review of Creative Accounting Literature and its Consequences in Practice "Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica", vol. 11 (1). — P. 170—183. [Електронний ресурс]. — Режим до-

ступу: <http://www.oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/1120091/16.pdf>

6. Florin-Constantin D. Creative Accounting Through the Policies and Accounting Options, "Annals. Economics Science Series" p. 180—184 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://fse.tibiscus.ro/anale/Lucrari2012_2/AnaleFSE_2012_2_027.pdf

7. Moldovan R.L., Achim S.A., Bota-Avram C. Fighting The Enemy of Fair View Principle — Getting to Know Creative Accounting, "Analele Stiintifice Ale Universitatii" p. 51—61 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://anale.feaa.uaic.ro/anale/resurse/ctb5moldovan.pdf>

References:

1. Poll Mezhdunarodny'j Chlenov committees Audit (2013), "KPMG", available at: <https://www.kpmg.com/RU/ru/topics/Audit-Committee-Institute/Publications/Documents/surveys/Global-AC-Survey-2012.pdf> (Accessed 24 December 2014).

2. Panchenko, I. (2012) "Creative accounting" as means of manipulating financial performance amounts", Economics: Accounting and Finance, [Online], vol. 9 (3), available at: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2012_9\(3\)_4.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2012_9(3)_4.pdf) (Accessed 24 December 2014).

3. Financial Detective (2010), "International Financial Reporting Standards", available at: <http://www.ifrs.ru/upload/Vestnik%203.pdf> (Accessed 9 December 2014).

4. Chaly, I. (2011), Bukhoblik dlia doroslykh. MSFZ-transformatsiia. Upravlinnia prybutkom. Podatky [Accounting for adults. IFRS conversion. Office of profit. Taxes], Faktor, Kharkiv, Ukraine.

5. Balaciu, D. Bogdan, V. Vladu, A.B. (2009), A Brief Review of Creative Accounting Literature and its Consequences in Practice, "Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica", vol. 11(1), pp. 170—183, available at: <http://www.oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/1120091/16.pdf> (Accessed 24 December 2014).

6. Florin-Constantin, D. (2012), Creative Accounting Through the Policies and Accounting Options, "Annals. Economics Science Series" pp. 180—184, available at: http://fse.tibiscus.ro/anale/Lucrari2012_2/AnaleFSE_2012_2_027.pdf (Accessed 24 December 2014).

7. Moldovan, R.L. Achim, S.A. Bota-Avram, C. (2010), Fighting The Enemy of Fair View Principle — Getting to Know Creative Accounting, "Analele Stiintifice Ale Universitatii" pp. 51—61, available at: <http://anale.feaa.uaic.ro/anale/resurse/ctb5moldovan.pdf> (Accessed 24 December 2014).

Стаття надійшла до редакції 04.03.2015 р.